

Dobromila Brichtová

Kostel sv. Anny na barokních vedutách Mikulova

V roce 2006 získalo muzeum darem dosud neznámou barokní vedutu Mikulova. Je to drobná mědirytina se zobrazením uctívané mikulovské sošky loretánské Madony, areálu kostela sv. Anny – nynější dietrichsteinské hrobky, se Svatým kopečkem v pozadí.¹ Hold loretánské Madoně svojí dekorativní složkou neposkytl mnoho prostoru vyobrazení městských reálií, přesto je rytina pro poznání stavební historie loretánského kostela nesmírně cenná. Zachycuje stav exteriéru kostela před zničením požárem v roce 1784.

Nejdříve shrnu základní informace o známých mikulovských barokních vedutách, které zachycují i stavby areálu kapucínského kláštera.²

Ikonografickým pramenem k představě o podobě loretánského kostela v 17. století jsou tři grafické verze kresby Franze Wohlhaubtera, vytvořené skvělými rytci, kteří působili u vídeňského dvora Leopolda I. v sedmdesátých letech 17. století. Zachycují stav kostela sv. Anny počátkem sedmdesátých let 17. století.³

Franz Wohlhaubter byl zřejmě bratrem kanovníka mikulovské kapituly Ignáce Wohlhaubtera.⁴ Podle tabule s přehledem mikulovských proboštů⁵ znojemský rodák Ignác Wohlhaubter v Mikulově působil v letech 1662–1676 jako kanovník, v letech 1687–1694 byl mikulovským proboštem. Z titulního listu jeho spisu o zázracích mikulovské loretánské Madony,⁶ vytištěného ve Vídni roku 1675, však vyplývá, že v tomto roce již působil ve Vídni.⁷

Právě zmíněný spis o zázracích je vypraven rytinou s milostným obrazem Madony, zavěšeným nad mensou v interiéru loretánské kaple. Před mensou umístil umělec postavy nemocných poutníků. Spodní část rytiny je věnována vedutě Mikulova. Nabízí pohled ze severu na střed města obehnaný hradbou, s areálem kostela sv. Anny a kapucínským klášterem vlevo, s kostelem sv. Václava vpravo a věží piaristického kostela v pozadí za jižní městskou branou. Panorama tvoří hřbet Svatého kopečka s kaplemi a zvonici a zámecký komplex, podle zvyklostí vedutistů zakreslený vpravo, aby nebyl opomenut. Nápisová páska zcela dole nese titul listu: „Die Wahre Abbildung des Heyl. Lauretanische. Gn. Bildts Unser Liebe Frawen in der Fürstl. Dietrichsteinischen Residenz Statt Nicolspurg“. Signatury autorů nacházíme pod výjevem s poutníky: „Franc. Wohlhaubter del., Tobias Sadeler sculp. Vien“. Wohlhaubterovu kresbu veduty přeryl tedy Tobias Sadeler (?1621–1679), představitel třetí generace vlámské umělecké rodiny, činný ve Vídni v letech 1670–1675. Zdá se, že loretánský výjev s poutníky v nekonkrétním interiéru, určeném pouze dietrichsteinským erbem, je zcela jeho prací.

¹ Regionální muzeum v Mikulově, sbírka Výtvarné umění, inv. č. O 182 (rozměr 164 × 100 mm); mědirytina, signováno Klauber. Cath. Sc.

² Založen roku 1623, zanikl po požáru 1784.

³ Naposled se nejstaršími vedutami Mikulova zabýval Václav Hortvík. Viz HORTVÍK, Václav: Nejstarší mikulovská zobrazení, Jižní Morava, roč. 40 (2004), s. 37–74.

⁴ KOUDELA, Miroslav – VRBKA, Jiří: Verbo et exemplo, Mikulov 2007, s. 52.

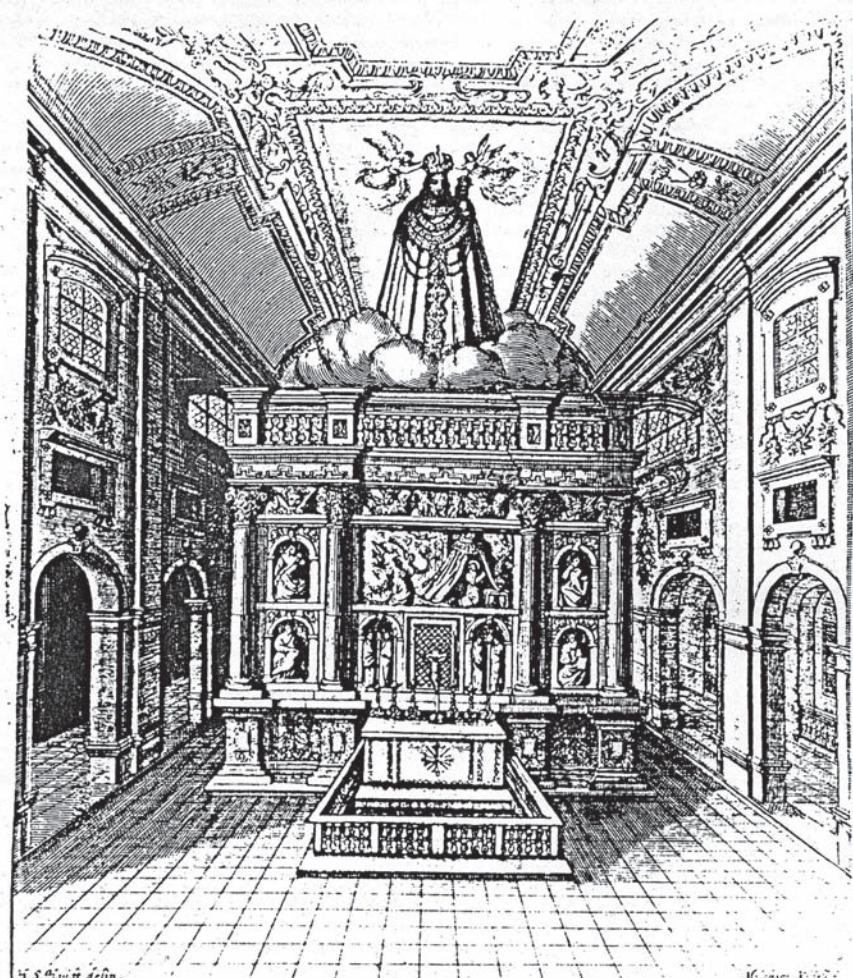
⁵ Tamtéž, s. 49.

⁶ Miracul oder Wunderzeichen, welche Gott der allmächtige durch Vorbitt seiner seeligsten Mutter und Jungfrauen Mariae. beschrieben von dem Wohl. Ehrwürdigen und hochgelehrten Herrn Ignatio Wohlhaubter, der löblichen Collegiat-Kirchen S.Wenceslai zu Nicolspurg Canonico, und lauretanischen Poenitentiaro, jetzt zu Wien bey unser lieben Frawen auff der Stiegen Rectore. Gedruckt zu Wien bey Johann Jacob Kurner Im Jahr 1675.

⁷ V roce 1682 pohřbíval jako farář od sv. Jakuba v Brně v hrobce téhož kostela Raduita de Souches. Jeho smuteční kázání bylo vytištěno s rytinou podle F. Wohlhaubtera na titulním listu.

Sadlerův přepis Wohlhauberovy veduty, 1675

V. S. Haupt sein.

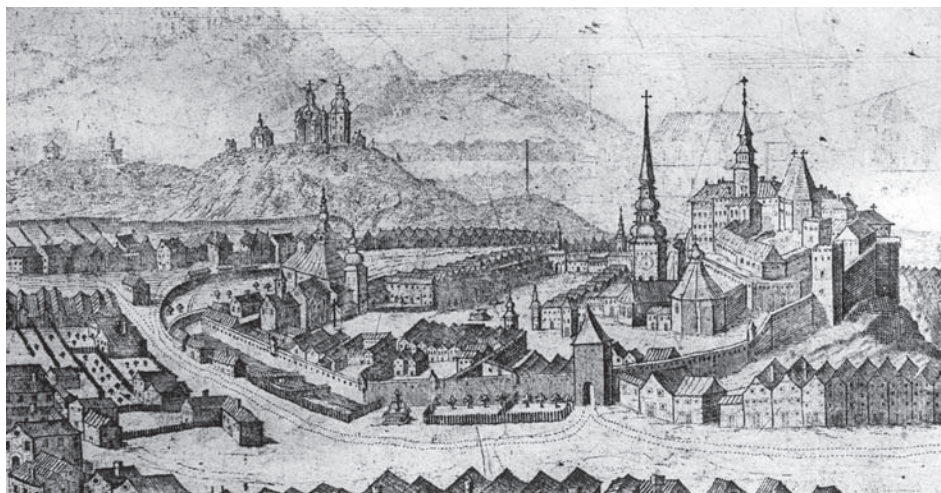
Münch. K. 1673.

Vera officina Sacrae Domus Lauretanae Beatae Virginis Mariae Nicolospurg in Nuremberg.
Die Wahr-Abbildung des heiligen Lauretanschen Hauff vnsrer lieben Frauen zu Nicolspurg in Nuremberg.

A Maria Laureth Nuremberg B. P. Capuciner Kloster C Platz wo die Düm Herru wohnen D. Pfarr Kirche E. Die
Festung F. Das Fürstliche Schloss G. Capuciner Sch. H. Der Heilige Berg I. S. Sebastian Kirche K. Das
L. Der Platz in der Stadt M. Das Ehr. Thor N. Das Butere Thor O. Die Verstadt A. 1673.

Wohlhauberova veduta v přepisu M. Küssella, 1673

Wohlhaubterova veduta v přepisu B. Dennera, sedmdesátá léta 17. století

Samotný spis Ignáce Wohlhaubtera vyšel poprvé zřejmě již v roce 1672, kdy byly z vrchnostenské pokladny nejmenovanému knihvazači za svázání 19 knížek Laureta Miracl zaplaceny 4 rýnské 36 krejcarů,⁸ a vycházel pak opakovaně ještě nejméně dvakrát.⁹

Další, druhá loretánská veduta Mikulova je datována rokem 1673.¹⁰ Opět se setkáváme s mikulovskou vedutou podle předlohy Franze Wohlhaubtera, i když jeho jméno zde není uvedeno. Tentokrát je veduta vybavena legendou ke stavbám, označeným v obraze velkými písmeny, ukončenou vročením A. D. 1673. Hodnota této rytiny však spočívá v detaily oplývající vyobrazení interiéru kostela sv. Anny s loretánskou kaplí ve středu. Toto zobrazení je signováno: H.S.Haydt delin., Melchior Küssell f.¹¹ Rytina se v Mikulově nedochovala.¹²

Poslední ze tří barokních mikulovských vedut s loretánským námětem je rozměrná rytina, práce vídeňského rytce B. Dennera, o němž mnoho nevíme.¹³ V mikulovském muzeu je uložena ve třech exemplářích. Zdá se, že byla vydána jako samostatný list. I zde veduta tvoří doplněk pod dominujícím zobrazením černé Madony s dítětem, postavené na obláčcích, korunované dvěma anděly. Nápisová páska s dvoujazyčným textem oznamuje: „Vera Effigies Imagis Miraculosa Nicolspurgensis Baetisimae Virginis Mariae lauretanae“ / Ware Abbildung des Wunderthätigen Gnaden Bilds, der Seeligsten Mutter Gottes in Laureto zu Nicolsburg“. Ve spodní části listu je umístěna Wohlhaubterova veduta, oproti předchozím

⁸ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 79, f. 441, karton 23.

⁹ Výtisk ve fondu Moravské zemské knihovny je datován rokem 1674, ve sbírkách Jihomoravského muzea ve Znojmě rokem 1675.

¹⁰ Regionální muzeum v Mikulově, sbírka Fotografie, pohlednice, videozáznamy, inv. č. PF 1218.

¹¹ Melchior Küsell (1626–1683), augsburský rytec, žák Matth. Meriana. Všestranný, dokonale zvládal kresbu architektury. Ilustroval Lutherovu Biblii, Ovidiovy Metamorfosy.

¹² Originál inv. č. IX 305 byl muzeu darován v roce 1946 vikářem Blatným; ztratil se pravděpodobně při reprodukování v mikulovském fotoateliéru Peterle v poválečném období.

¹³ V roce 1692 vydal Mattheus Cosmoverius ve Vídni spis „Divus Leopoldus Austriae marchio pius, felix“ trojice autorů – Josepha Schalletara, Joannese Christophora Caroluse a Pauluse Leop. Mednyanského – sv. Leopoldovi, patronu Rakouska a Vídne, s rytinou signovanou B. Denner. Viz MELLBY, Julie L.: Austrian Emblem Book, in: Graphic Arts. Exhibitions, acquisitions, and other highlights from the Graphic Arts Collection, Princeton University Library [online], August 2008 Archives [cit. 7. září 2010]. Dostupné na <http://blogs.princeton.edu/graphicarts/2008/08/>

Rytina nedávno získaná zachycuje kostel sv. Anny se stavbami na Svatém kopečku. Barokní kompozice je horizontálně dělená do tří polí. V horní části rytiny – na obloze – dominuje loretánská soška obklopená svatozáří. Nad její hlavou drží andělci stuhu s nápisem: „Sapientia aedificavit sibi domum Piar.“, odkazujícím na mikulovský řád piaristů. Pod zobrazení Madony umístil rytec na obláčcích nesený domek se scénou Zvěstování P. Marii, po bocích klečící figury sv. Anny a sv. Josefa. Ve spodní části vlevo je kartuše s nápisem: „Wahre Abbildung der lauretanischen Gnaden Mutter in Nicolspurg“. Nad kartuší sedící andělek ukazuje na vedle něj umístěný dietrichsteinský erb. Zcela vpravo zvedá pohled k Madoně klečící kavalír v krátké poutnické peleríně se svatojakubskými mušlemi připnutými na klopách, naznačující, že loretánský kostel v Mikulově je kostel poutní. Mohli bychom uvažovat o portrétu Karla Maxmiliána Dietrichsteina jako objednatela veduty, není mi však známo, že by absolvoval pouť do Santiaga de Compostella. Navíc postavy kavalírů užívali Klauberové, z jejichž dílny veduta pochází, na svých rytinách často.

Veduta je vši touto poutnickou výbavou zasunuta do pozadí. Zachycuje dlážděné náměstíčko před kostelem sv. Anny, s poutnickým křížem a postavami dvou kapucínů uprostřed. Kostel sv. Anny se zde jeví po přestavbě a vytvoření sochařské fasády podle návrhu Johanna Fischera z Erlachu, tedy po roce 1705. Nad vchodem do kostela je již zakreslena balustráda se sochami andělů. Završení stanové střechy nad hlavní lodí je zachyceno ještě v podobě jednoduchého hranolu, bez barokní cibule. Svatý kopeček se zvonicí s hranolovitou střechou, kostelem sv. Šebestiána a jednou z kaplí poutnické cesty vytváří očekávanou kulisu pozadí scény. Poněkud exoticky působí nad stavbami bočních věží vysoké střechy tvarované do šroubovic, připomínající poutnické praporec větrem ovinuté okolo tyče. Pravá věž se dokonce lehce odklání od centra stavby, jako by rytec nevěřil předloze. Stejně tvarované střechy obou věží však nalezneme i na rozměrné vedutě ve sbírce Mitrowských, zmíněné výše. K velkému chrámu přiléhá prostá stavba kapucínského kláštera. Ze stavebních dějin kapucínského areálu máme jen málo zpráv, vzhled staveb se z barokních vedut pokusil rekonstruovat Václav Richter.¹⁶ Naše rytina, kterou neznal, ukazuje, že drobná přístavba u západního boku lodi zde skutečně stála ještě v polovině 18. století.

Signatura vlevo dole: „P. Marquardus Capuc. Inven., P. Sebaldu Capuc. Delin“ označuje, že kresbu provedl kapucín bratr Sebald podle návrhu kolegy, kapucína bratra Markvarda – zřejmě se jedná o členy mikulovského kláštera. Signatura rytce je umístěna vpravo dole: „Klauber Cath. Sc.“. Toto označení užívali bratři Joseph Sebastian (1700/10–1768) a Johann Baptist (1712–1787) Klauberovi, členové rodinné rytecké dílny v Augsburgu.¹⁷ Značka „Cath.“, kterou bratři připojovali k rodinnému jménu, byla jakousi „reklamní značkou“, obchodně osvědčenou, vyjadřující jejich katolické křesťanské vyznání a tematické zaměření dílny Klauberů. Ta je považována za nejproduktivnější augsburgskou mědiryteckou dílnu 18. století. Její produkce zahrnovala veduty poutních míst a klášterů, portréty duchovních a světských knížat, tiskly se zde rozměrné desky univerzitních tezí. Rytiny byly zdobeny po francouzském vzoru ornamentálními motivy rokajů, uplatňovanými na kartuších.

Loretánskou tematikou se zabývali Klauberové nejen v našem případě. Ilustrovali v roce 1750 augsburgským nakladatelem Johannem Baptistou Burckartem vydanou knihu Franze Xavera Dorna „Litaniae Lauretanae“. Tuto středověkou loretánskou litanii o třinácti symbolických zvoláních, určenou pro meditaci nad obrazy, doprovodili Klauberové sérií rokokově stylizovaných mědirytin, překypujících scénami a ornamenty. Jejich obsah je vždy rozdělen do tří dějových polí – ve většině případů střední pole rytiny tvoří mariánské zobrazení, spodní část emblematické motivy z Bible, často s několika biblickými figurami.

¹⁶ RICHTER, Václav a kol.: Mikulov, Brno 1971, s. 126–127.

¹⁷ Zakladatelem dílny byl otec obou bratří Franz Christoph Klauber. Jeho synové Josef a Johann založili v roce 1740 nakladatelství Klauber, ve kterém působil ještě vnuk zakladatele, Ignaz Sebastian.

Rytina bratří Klaberů, 1740-1768

Duchovní téma je doplněno motivy architektury, krajiny a také postavami zbožných současníků. Často jsou připojeny biblické citáty.¹⁸

Datování naší veduty lze tedy předpokládat do doby mezi lety 1740–1768, kdy bratři užívali značku „Cath.“. Možná právě kniha *Litaniae Lauretanae* byla inspirací pro objednatel. Byl-li jím Karel Maxmilián Dietrichstein, nebo mikulovská kapitula, je otázkou dalšího výzkumu ikonografie Mikulova.

Dobromila Brichtová

The St. Anna's church in baroque vedute of Mikulov

The Regional Museum in Mikulov acquired a previously unknown veduta of Mikulov with the Santa Casa church of St. Anna. The depiction of the church, the adjoining Capuchin monastery and the Holly Hill in the background is surrounded with the scene of the Annunciation, figures of St. Joseph, St. Anna and angels. Black Madonna and a figure of a pilgrim are being worshipped here.

The authors of this copperplate so richly adorned with baroque figural staffage are brothers Joseph Sebastian and Johann Baptist Klauber – engravers and publishers of prints depicting predominantly Virgin Mary. The veduta is dated to 1740–1768.

We know the appearance of the church in 17th century from three graphical adaptations of a drawing by Franz Wohlhaubter (img. pg. 90, 91, 92) There are only views from the east from 18th century – after 1705 when the sculptural facade with two spires designed by Johann Fischer from Erlach was built – and these do not show the front facade (pg. 93). The testimonial value of the veduta lies in the depiction of the church and the adjoining Capuchin monastery before these were destroyed in fire in 1784.

¹⁸ Viz DORN, Franz Xaver: *Litaniae Lauretanae* [online], Augsburg 1771 (3. vydání) [cit. 5. října 2010]. Dostupné na http://books.google.com/books?id=BRRNqclGa2EC&pg=PA5&dq=dorn+litaniae+lauretanae&hl=cs&ei=MrOpTP7FFtSO4AaZmeTwdQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=4&ved=0CDMQ6AEwAw#v=onepage&q&f=false. Rytiny byly reprodukovány ještě ve 20. století in: Alfred Hoppe, *Die Lauretanische Litanei*. Vimperk, 1925.